

بقلم : آقای مدرسی چهاردهی

مطالعات و تتبعات تاریخی

آل زیار و دیالمه

علل انقراض سلسله آل زیار

۵۱- بطوریکه میدانیم هنگامیکه سلسله آل زیار تأسیس شد ممالک ایران بین سلسله‌های سامانی و دیالمه شامل دوسلسله آل زیار و آل بویه تقسیم شده بود و چنانکه میدانیم سامانیان و آل بویه از حکومت مرکزی که در بغداد بوده اطاعت میکرده‌اند ولی آل زیار از همان ابتدا با حکومت مرکزی مخالف بوده و هیچگاه سر تسلیم در مقابل آنها فرود نیاوردند .

۵۲- از مطالعه سلسله آل زیار چنان بر می آید که پادشاهان این سلسله بطور کلی جنگجو و دارای خوی درشت و توانانده‌ای سرکش بوده‌اند و در سرخیال سلطنت داشته‌اند مثلاً مؤسس این سلسله مرداویج که سردار اسفار بن شیرویه بوده است اسفار را که در خونریزی و سفاکی نظیر نداشت بقتل رسانده است .

- البته بقتل رساندن اسفار را می توان بچند عبارت معنی کرد : یکی آنکه مرداویج قصد تشکیل سلسله‌ای را داشته است دیگر آنکه میخواست مردم را از ظلم و جور این مرد سفاک نجات بخشد ولی عبارت نخست بمنظور ما نزدیکتر است زیرا اگر نیت دومی را داشت می بایست از عمل اسفار سرمشق گرفته نسبت به رعایا مهربانی کند در صورتیکه میدانیم مرداویج بعلت قتل عامی که می کرد و یابینکه بمحض کوچکترین خطائی که از اطرافیان سر میزد دستور قتل آنها را صادر می کرد و خود نیز قربانی این رویه گردید .

۵۳- قدرت مؤسس این سلسله در دوره پادشاهان بعدی رو به ضعف گذاشته است و هر چه از ابتدای حکومت می گذشت از اقتدار سلاطین نیز کاسته میشد از

طرف دیگر علویان به سرزمین دیلم راه یافتند. دین اسلام رواج پیدا کرد و از جانب دیگر سلسله سامانی و آل بویه مقتدر شدند و باتکاء حکومت مرکزی بغداد بتصرفاتی دست زدند و در زمان شمس المعالی بود که دولت آل زیار هنوز اقتدار داشت و بعلت پناهنده شدن فخرالدوله جنگ میان آل زیار و عضدالدوله و مؤیدالدوله در گرفت. شمس المعالی از نوح بن منصور سامانی کمک خواست ولی شکست خورد. همین کمک خواستن پادشاه و شکست در جنگ بعلت نبودن اتحاد و اتفاق خود کمک بزرگی به انقراض سلسله آل زیار نمود.

۵۴ - این نکته را نیز باید متذکر شد. با آنکه حکومت آل زیار تا اواسط قرن پنجم دوام کرده و چندین بار نفراتی از آنان بامارت رسیدند ولی اهمیت فوق العاده ای نداشت و دولت آل زیار در مقابل رقیب دیگر خود سلجوقیان که اقتدار و قدرت زیادی بدست آورده بودند نتوانست دوام کند و منقرض شد.

البته نباید از نظر دور داشت که پادشاهان این سلسله با آنکه بسیار باسیاست و مدبر بوده اند و حتی به علم و دانش هم بسیار علاقمند بودند و شعرا و نویسندگان را معزز میداشتند و نسبت به مردم مهربان بودند گویا از ترس سلسله هائی که رقیب این سلسله بوده اند و از طرفی میخواستند اراده خود را بر ملت تحمیل کنند، بنظر آنها تنها راه وسیله قتل و غارت بود که البته با این رویه ای که آنها پیش گرفته بودند موفق نشدند و اکثر پادشاهان این سلسله بقتل رسیدند. و بدین ترتیب با روی کار آمدن سلسله های دیگر چون سلجوقی نتوانستند دوام کنند و منقرض گردیدند. این نظری است که با مطالعه بسیار کم از کتب تاریخی میتوان استنباط نمود.

۵۵ - با اینکه در کتب مختلف که راجع باین سلسله شرحی نوشته اند و مورخین هر یک با دیده خاصی باین سلسله نگریسته اند نمی توان نظری دقیق

راجع باین سلسله داد ولی آنچه که می توان گفت سلسله آل زیاد از نظر حفظ ملیت و استقلال میهن و آداب و رسوم ملی خود زحماتی را متحمل شده اند و در سیاست مملکت داری با آنکه هر یک رویه ای خاص داشته اند رویهمرفته تنها سلاح خود را قتل عام میدانسته اند ولی در عین حال اکثر پادشاهان این سلسله اهل فضل و دانش و دربار آنان مجمع شاعران و دانشمندان بوده ، از آثار تاریخی که تا کنون یادگار مانده است گنبدی است که بدستور شمس المعالی ساخته شده و از شاهکارهای روزگار است .

۵۶- از مطالعه آثار و نوشته های مورخین در مورد دیالمه چنین استنباط می گردد که دیلمیان از ۲ طایفه تشکیل شده بودند اول آل زیار - دوم آل بویه مؤسس آل زیار از روی غفلت و بی اطلاعی کمک و مساعدت کرده سلسله دیگری تأسیس نمود که در تاریخ به آل بویه معروفند این خاندان از یکی از طوایف ایرانی ساکن دیلم برخاسته و مدعی بودند که از نسل بهرام گور ساسانی میباشند و مخصوصاً شیعه مذهب و پیرو عقاید امامیه بودند .

۵۷- چون آل علی و بنی عباس همیشه بر سر خلافت با یکدیگر نزاع و کشمکش داشتند ناچار آل علی بمنظور درهم شکستن خلافت عباسیان به گیلان و مازندران روی آوردند ، این مناطق بواسطه وجود کوهها و جنگلها و موانع طبیعی توجه سادات علوی را جلب کرد زیرا مجبور بودند مکانی را انتخاب نمایند که هم از دسترس خلیفه دور باشند و هم برای نشر عقیده و پیشرفت مراسمشان مناسب بنابر این سرزمین دیلم بیشتر از سایر نقاط گیلان و مازندران مورد توجه آل علی واقع شد بدین معنی که آل علی توانستند با دیالمه ارتباط حاصل نمایند و همین روابط دوستانه و مناسبات سبب شد که دیالمه علمدار تشیع شدند .

۵۸- علل علمداری تشیع آل بویه آن بود که اولین بار اسلام در تحت عنوان

«شیعه» توسط سید ناصر حسن بن علی (داعی کبیر) در بین آنها نفوذ کرده است. بطور خلاصه نتایج زیر از مطالعه تاریخ دیالمه حاصل میشود:

۵۹ - مذهب تشیع را قبل از صفویه اول بار دیالمه ترویج کردند و سادات علوی را حمایت می نمودند و در صدد بر آمدند که نفوذ سیاسی و دینی عباسیان را از ایران بر اندازند و این درست همان سیاستی بود که صفویه در ۵۰۰ سال بعد بکار بردند.

۶۰ - دودمان بویه که پرچم سلطنت غرب ایران را بدست گرفت موجب احیاء ملیت و اخلاق و سیاست اجتماعی ایران قدیم گردید و مدت یکقرن نیز خلفای بغداد بازیکه دست این خانواده ایرانی بود.

۶۱ - خلفای عباسی در تحت اراده آنها بودند و هر وقت مقتضی میدانستند خلیفه را خلع میکردند چنانکه معزالدوله (احمد بن بویه) المستکفی بالله بیست و دومین خلیفه عباسی را خلع کرد و جانشینان وی نیز دستخوش امرای بویه بوده اند المطیع والطابع والقادر خلفای عباسی جیره خوار سلاطین بویه بودند و زمانی که دیالمه بر بغداد تسلط داشتند آزادی بحث و فکر رونق گرفت که ثمرات آن پیدایش جمعیت اخوان الصفا بود.

۶۲ - در مدت سلطنت خاندان بویه علوم و ادبیات مورد توجه بود اهل فضل و کمال امثال ابن بابویه مورد حمایت و تشویق قرار گرفتند و بزرگترین فیلسوف شرق ابوعلی سینا مدتها وزارت آل بویه را داشت، زبان فارسی و عربی هر دو مورد توجه بود صاحب بن عباد از وزرای آل بویه از فضیلت عصر خود بود و در لغت و عروض عرب کتاب نوشت و تعصب خاصی نسبت بزبان عربی نشان میداد.

۶۳ - کسانیکه از خاندان بویه بیادشاهی رسیدند اگرچه عده ای جور پیشه بودند ولی بعضی دیگر امثال عضدالدوله دیلمی پادشاهی عاقل و با کفایت و داد گستر بودند و بهمین سبب بود که یکی از آرزوهای سری و پنهانی مردم ایران یعنی غلبه

بر عرب و خلفای عباسی بمرحله عمل درآمد .

۶۴ - اهمیت دیالمه بیشتر از این جهت است که این سلسله از قسمتی از خاک ایران برخاستند در صورتیکه اغلب طوایف در زمان استیلای عرب امثال غزنویان و سلجوقیان از خارج خاک این کشور قد علم کرده اند .

۶۵ - تمدن ایران قدیم در میان این قوم دست نخورده تر و محفوظتر از دیگران و سایر قطعات خاک ایران بوده و در ترویج آداب و رسوم قدیمی و احیای مراسم از بین رفته میکوشیدند بطوریکه اعیاد و جشنهای باستانی بخصوص جشن سده توسط مرداوینج زیاری تجدید گردید .

۶۶ - دودمان بویه به عمران و آبادی و بنای عمارات و ساختن بقاع و تکایا دبستگی داشتند چنانکه عضدالدوله دیلمی هنگامیکه بغداد را فتح کرد بیمارستان عضدی را در بغداد و بند امیر را در فارس بنا نمود و اما کن مقدسه مدینه و کربلا و نجف را تعمیر کرد .

۶۷ - تاریخهای معتبر و مشهوری در باره تاریخ اسلام و ایران داریم که هر مورخ دانشمندی بی نیاز از آنها نیست ولی برای هر قسمت از تاریخ کتابهای اختصاصی هم هست که ارزش بسزائی دارد و نباید آنها را فراموش کرد برای نمونه یادآور میشویم در باره تاریخ گیلان - مازندران - گرگان این رشته از کتابها را باید مطالعه و دقت نمود .

۶۸ - کتاب تاریخ تجارب الامم تألیف ابن مسکویه رازی حکیم و مورخ مشهور بزرگ اسلامی بسیاری از حوادث روزگار دیلمیان را روشن ساخت ، یکی از مستشرقان کتاب تاریخ مزبور را چاپ نموده و دریغا که نسخه آن کمیاب است .

۱- برای روش نگارش تاریخی ابن مسکویه به کتاب تاریخ فلاسفه اسلام تألیف نگارنده این سطور ، جلد اول چاپ طهران نگاه کنید .

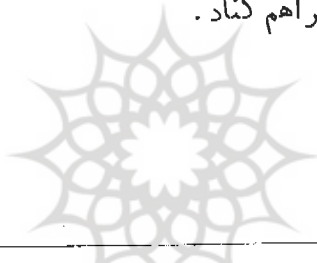
- ۶۹ - مجموعه رسائل صاحب بن عباد بعربی چاپ مصر بسیاری از نکات تاریخی و اجتماعی دوره دیلمیان و عباسیان را روشن ساخته است .
- ۷۰ - کمال البلاغۃ مجموعه ایست از منشات قاموس و شمگیر زیاری چاپ مصر ، نکات دقیق ادبی ، تاریخی ، تفسیر قرآن را دربردارد .
- ۷۱ - مجموعه رسائل ابواسحق صابی دانشمند معروف صابی چاپ مصر از مدارك بسیار گرانهای تاریخی است که با حواشی دقیقی چاپ گردیده .
- ۷۲ - تاریخ گیلان - تاریخ طبرستان تألیف سیدظهیرالدین مرعشی - تاریخ گیلان بکوشش رایینو دررشت چاپ گردید و تاریخ طبرستان بار دوم بکوشش شایان در طهران چاپ گردید .
- تاریخ گیلان تألیف عبدالفتاح فومنی چاپ رشت .
- ۷۴ - علویان مازندران تألیف رایینو ترجمه آقای طاهری شهاب دانشمند مازندرانی که در یکی از سال های مجله پر ارزش ارمغان تدریجاً چاپ و منتشر گردیده .
- ۷۵ - تاریخ گیلان تألیف رایینو گوپا و ترجمه بفارسی شده . آنچه بیاد دارم محمد علی گیلک آنرا ترجمه نمود و بخشی از آن در مجله ماهانه فروغ چاپ رشت منتشر گردیده .
- ۷۶ - تاریخ رویان تألیف آملی که در طهران بچاپ رسیده .
- ۷۷ - آقای برزگر از دانشمندان مازندرانی سالیان درازی است که در باره تاریخ مازندران مطالعات و تتبعات ادبی و تاریخی دارند و بخشی از آنها منتشر شده گوپا برزگر تعصب پارسی گرمی دارد بنابراین با دیده دقت باید آثار منتشره اش را مطالعه نمود .
- ۷۸ - کتاب واژه های گورگانی و کتاب نقطویان و پستیخانیان تألیف دکتر صادق کیا از کتابهای بسیار ارزنده در تاریخ ادیان بشمار می رود .

۷۹- دیلمیان - رساله ایست بقلم آقای بهمنیار چاپ کرمان مطالب ارزنده‌ای را در بردارد گویا مؤلف بانظر پدر دانشمند خود بهمنیار رساله را تألیف نمودند.

۸۰- یادداشتها و شرح احوال و آثار بزرگان مازندران بقلم آقای طاهری شهاب رئیس ارجمند انجمن ادبی مازندران که در مجله نفیس کهن سال ارمغان تدریجاً چاپ شده است.

۸۱- گیلان نامه - کتابی است درباره گیلان و گیلانیان از تاریخ مذهب - دین ادب - اجتماع - سیاست - جغرافیا - اقتصاد.

سالیان درازی است که در دست تألیف نگارنده این سطور است تا خداوند توفیق چاپ و انتشار آنرا فراهم کند.

حکایت

جالینوس ابلهی را دید که دست در گریبان دانشمندی زده و بیحرمتی همیکرد گفت اگر این دانا بودی کار او با نادان بدین غایت نینجامیدی.

دو عاقل را نباشد کین و پیکار

نه دانا خود ستیزد با سیکبار

(سعدی)